

Welkom in de kerk!

Handreiking
voor
een missionaire
rondleiding
door
het kerkgebouw

Welkom in de kerk!

Woord vooraf

Uw parochie is gastvrij. Graag ontvangt u gasten. In vieringen en ook daarbuiten. De kerk staat open! Wellicht geven vrijwilligers rondleidingen en vertellen ze over wat er te zien is in en aan het gebouw. Op deze manier werkt u aan de missionaire uitstraling van uw gemeenschap.

Voor deze vrijwilligers is deze uitgave bedoeld: een document dat u helpt bij het samenstellen van een rondgang door het kerkgebouw. U vindt hierin beschrijvingen van vele voorwerpen en elementen die in een kerk voor kunnen komen. Niet alleen wat het is en de betekenis, maar ook hoe het gebruikt wordt in de liturgie. En soms ook iets over het ontstaan ervan.

U kunt uit de beschrijvingen die onderwerpen kiezen die passen bij de rondleiding die u wilt gaan geven. U kunt deze eenvoudig uit dit document kopiëren en in een eigen document plakken.

De keuze laat u bepalen door het thema van de rondleiding. Misschien wilt u gaan vertellen over de glas-in-lood-ramen, of over het aanspreken van de zintuigen tijdens een Eucharistieviering, over de sacramenten, of de beelden die te zien zijn in de ruimte, de geschiedenis van het gebouw, een speciaal kenmerk van precies dit gebouw. Als u zo'n thematische rondleiding maakt, krijgt de bijeenkomst samenhang en wordt deze voor uzelf nog interessanter om te geven.

Een goede rondleiding neemt zo'n drie kwartier in beslag. Daarna zijn de toehoorders moe van het luisteren en staan. Zorg ervoor dat u de groep letterlijk meeneemt door de ruimte. Verplaatsen helpt bij het zien van details en houdt het geheel levendiger dan een rondleiding vanuit de kerkbanken. Kies liever voor grote lijnen dan voor kleine details. Die kunnen de gasten ook op eigen gelegenheid bezichtigen, bijvoorbeeld na de rondleiding, als u er kort naar verwezen hebt.

En schuw de inhoud niet. U bent een gelovig mens. Dat mag meeklinken in uw rondleiding. Een kerkgebouw is immers voor alles het huis van samenkomst om God te loven en te eren! Daarom: respect voor het gebouw en eerbied voor hetgeen waar het voor staat mogen iedere rondleiding sieren.

Deze uitgave is in A4-formaat gehouden, opdat u de pagina's makkelijk kunt bewerken en printen. Veel succes met uw rondleiding.

Het materiaal is voor het bisdom Rotterdam ontwikkeld door de afdelingen Bouwzaken en Cultuur, Pastorale Dienstverlening en Pers en Communicatie

Rotterdam, juli 2016

©bisdomrotterdam

Steeds meer kerken stellen een gedeelte van hun kerkgebouw open voor publiek, een (Maria-)kapel met een eigen buiteningang of de ruimte onder de toren. Helaas trekt dat ook ongewenste gasten. Gedeeltelijke openstelling van een kerkgebouw brengt risico's met zich mee zoals brandstichting, vandalisme en diefstal. Het is belangrijk om de risico's te kennen, te voorkomen en te verminderen. Kijk er de preventie eisen- en adviezen van de verzekering op na.

Welkom in de kerk!

Inleiding

Een kerkgebouw trekt al gauw de aandacht van toeristen, recreanten en toevallige bezoekers van een Sommige passanten willen de kerk graag van binnen zien, de sfeer proeven of een kaars opsteken. Dan is het fijn als het kerkgebouw open is.

De parochie kan de deur open zetten en ook rondleidingen verzorgen. Om de passanten uitleg te geven over wat er te zien is of ze iets van het geloofsmysterie te laten proeven. Misschien ervaren ze iets van God en verlaten ze na het bezoek met een nieuw perspectief het kerkgebouw.

Gastvrijheid

Het kerkgebouw is een erfstuk, een kapitaal bezit. Wij hebben het gekregen van de generaties voor ons en we beheren het met het oog op de generaties hierna.

Het openstellen van het kerkgebouw is een teken van gastvrijheid. Het zegt: Kom binnen en wees welkom! Het biedt de geloofsgemeenschap de kans om zichzelf te presenteren in een concrete vorm. Hier licht het missionair gezicht van de kerk op: open staan voor mensen zoals zij zijn, ze ontvangen met hun zorgen, verdriet of enthousiasme. Een rustige plek bieden, om op adem te komen, om te schuilen voor de regen, even te zitten. Een plek waar mensen - voor niets, pro Deo - elkaar kunnen ontmoeten.

De beleidsnota *Samenwerking Geboden 2* benadrukt die missionaire kans. Het openstellen van een kerkgebouw benut die missionaire kans.

De verhalen in het Oude en Nieuwe Testament laten zien dat vreemdelingen gastvrij worden onthaald: Abraham ontvangt in Mamre drie vreemdelingen die hij te eten en te drinken geeft (Genesis 18, 1-8). In het Nieuwe Testament staat het verhaal van de Emmaüsgangers: twee mannen zijn onderweg naar Emmaus. Een vreemdeling voegt zich bij hen. Ze vragen hem bij hen te verblijven. De vreemdeling maakt zich vervolgens bekend door het breken van het brood en het zegengebed uit te spreken (Lucas 24, 13-35).

Heilige ruimte

Een kerk is niet zomaar een gebouw. Het is een sacrale (heilige) ruimte, waar liturgie gevierd wordt. Een kerk is dan ook gewijd. Gelovigen vieren hier hun geloof, ze ontmoeten God in gebed en sacramenten. Een kerk wordt daarom ook wel huis van God genoemd. Als je de drempel overgaat, kom je van de 'gewone' wereld in een andere wereld, een heilige ruimte, met een eigen tijdsbeleving. Zonder haast, met rust, uitnodigend om op adem te komen.

Het is belangrijk om dit sacrale, heilige te benoemen, dan kunnen bezoekers deze sfeer ook beleven. Het is evenzeer belangrijk dit sacrale, heilige te eerbiedigen en ons gedrag hierop aan te passen (geen eten en drinken, geen telefoon in de kerk; niet al te luidruchtig zijn; respect betonen).

Verhaal en beeld

Een kerkgebouw vertelt met de stijl, inrichting en voorwerpen een verhaal.

Een kerkgebouw dat open is nodigt uit tot bezichtiging, tot kijken en ervaren.

Het laat ook iets zien van een geloofsgemeenschap die trots is op wat er in het verleden is opgebouwd en doorgegeven. De eventuele monumentenstatus kan de cultuurhistorische waarde van het gebouw onderstrepen.

Goed beschouwd biedt een kerkgebouw een vorm van geloofseducatie. Het maakt een vorm van catechese mogelijk die al in vroeger tijden werd toegepast. Mensen die niet konden lezen en schrijven, lazen de grote verhalen af van de schilderijen, van beeldhouwwerk en houtsnijwerk, in vensters en beelden. De rijke beeldcultuur die toen de catechese ondersteunde, werkt in onze dagen nog even goed.

Materiaal voor bezoekers

Laat zien dat bezoeker welkom zijn. Leg bij de ingang van de kerk materiaal dat helpt bij het zich oriënteren en welkom voelen in het gebouw. Dat kan een schriftelijke rondleiding zijn, waarbij de bezoeker uitleg krijgt over wat in de kerk te zien is en van (liturgische) gebruiken en handelingen.

Een mogelijkheid is ook om korte overzichten te maken van belangrijke kerkelijke gebeurtenissen / feesten en sacramenten. Deze overzichten kunnen bij de ingang van de kerk liggen of bij de doopvont (doopsel), bij de gedachteniskruisjes, de Kruisweg, enz.

Ook kan er een overzicht liggen van de geschiedenis van zowel het kerkgebouw als van de geloofsgemeenschap zelf. Te denken valt verder aan bijbel- en meditatieteksten om mee te nemen. En een boek om een gebed in te schrijven of de mogelijkheid om een kaars op te steken.

Vrijwilligers

Of een kerkgebouw open kan zijn en of er rondleidingen worden gegeven hangt af van de inzet van vrijwilligers. Het gaat dan om mensen die gastvrij willen zijn en er bewust voor willen zorgen dat 'hun kerk' ook buiten de vieringen open is.

Het is van belang rekening te houden met de eigenschappen, kennis en vaardigheden van vrijwilligers bij het verdelen van taken. Het kan nuttig zijn om met de vrijwilligers voorbereidingsbijeenkomsten te houden waarin op diverse aspecten van de taken kan worden ingegaan. Gastvrijheid is een manier van beschikbaar zijn en open staan voor de ander met gevoel voor afstand en nabijheid. Vrijwilligers die te graag iets willen doen voor bezoekers, schrikken hen juist daarmee af. Bezoekers moeten zich thuis kunnen voelen. Dit vraagt tijd en fysieke, en geestelijke ruimte.

Welkom in de Kerk!

Hieronder vindt u de termen die een korte uitleg krijgen.

Absis	Zijaltaar
Altaar	Zijbeuk
Altaarschel	
Ambo	
Angelustoren	
Beelden: H. Jozef	
Beelden: heiligen	
Beelden: Maria	
Bel bij begin en eind van een viering	
Biechtstoel	
Credens	
Crypte	
Communiebank	
Doophekken	
Doopkapel	
Doopkaars	
Doopvont	
Glas-in-lood-raam	
Godslamp	
Heilig putje	
Hoogaltaar	
Kaarsen	
Kerkbank	
Kerkgebouw	
Kerkhof	
Klokken	
Koorzolder	
Kruis	
Kruisweg	
Licht en donker	
Liturgische kleding	
Liturgische kleuren	
Middenschip	
Narthex	
Orgel	
Paaskaars	
Preekstoel	
Priesterkoor	
Sacristie	
Tabernakel	
Toren	
Transept	
Triforium	
Uurwerk	
Wijdingskruisjes	
Wijwaterbakjes	

Absis

Een halfronde of veelhoekige nis in een kerk, achter het altaar. Toen basilieken nog regeringsgebouwen waren (de Romeinse tijd), zat hier de rechter en/of stond er een beeld van de keizer. Nu zit hier de priester tijdens de Eucharistieviering, representant van Christus.

Altaar

Tafel op de centrale plaats in de kerk, vaak op een verhoogde vloer (het priesterkoor). Tijdens de H. Mis wordt hier brood en wijn op geplaatst die veranderen in het Lichaam en Bloed van Christus.

Voorafgaand aan het eerste gebruik is het altaar gewijd door de bisschop. Hij heeft onder meer met zijn handen op het altaar gezalfd met olie. In het altaar zit een relik (een botstuk of een deel van de kleding van een heilige).

Altaarschel

Op het priesterkoor (de verhoging waar het altaar op staat) staat een schel met belletjes. De misdienaar laat deze klinken tijdens de belangrijkste momenten van de H. Mis (de consecratie, als brood en wijn Lichaam en Bloed van Christus worden). Zo wordt de aandacht van de aanwezigen gevestigd op dat wat er gebeurt.

Ambo

Verhoging met lessenaar. In basilieken was de ambo een kleine stenen preekstoel. Letterlijk betekent het: verhoogde plaats. Hier staat de lector of lectrice (de 'voorlezer') als hij of zij uit de Bijbel leest tijdens een viering. De ambo wordt ook gebruikt voor de preek en de voorbeden. Tot op de dag van vandaag staat de ambo, lezenaar, op een verhoging, opdat iedereen het Woord van God goed kan horen.

Angelustoren

Een toren waarin de angelusklok hangt: een kleine klok die drie keer per dag oproept tot gebed , in elk geval om 12.00 uur 's middags. De toren is gebouwd op de plaats waar het midden- en dwarschip van een kerk elkaar kruisen en wordt kruisingstoren genoemd. 'Angelus' betekent 'engel', een woord uit het gebed dat om 12.00 uur gebeden wordt. Dat wordt dan ook angelusgebed genoemd.

Beelden: heiligen

Heiligen zijn mensen die trouw waren aan God en daarin een voorbeeld zijn tot op de dag van vandaag. Een gelovige knielt wel voor een beeld, maar aanbidt het beeld niet en ook niet de persoon die het voorstelt. Het knielen is een gebedshouding om te bidden tot God via die heilige.

Elk jaar herdenkt de rooms-katholieke kerk alle heiligen, namelijk op 1 november in het feest van Allerheiligen. Op de sterfdatum van een heilige zelf kan feest gevierd worden. Deze feestdagen staan in de heiligenkalender.

Beelden: Maria

Maria is de moeder van Jezus. De beeltenis van Maria draagt vaak Jezus als baby op de arm. Maria neemt een bijzondere plaats in tussen de heiligen. Haar voorspraak (bemiddeling voor de gelovigen bij God) wordt als een bijzondere kracht ervaren. De mantel van Maria is blauw, de kleur van de zuiverheid.

Bel bij begin en eind van een viering

Bij de sacristie hangt er een bel of gong. De misdienaars bellen of slaan op de gong aan het begin en einde van een viering. Als de bel klinkt, gaan de mensen staan. Hun aandacht wordt gevraagd voor de viering die begint. Als de bel aan het eind heeft geklonken, dan gaat iedereen naar buiten. Aan het eind van de viering op Witte Donderdag en op Goede Vrijdag kan er een ratel klinken in plaats van de bel of gong, als teken van rouw.

Biechtstoel

Een biechtstoel bestaat uit twee mini-kamertjes naast elkaar, de ene voor de priester en de ander voor een biechteling, met een roosterraam tussen hen in. Zo hoeven de priester en de gelovige elkaar niet aan te kijken tijdens het biechten. De biechteling vertelt waar hij/zij spijt van heeft. De priester schenkt vergeving en zegt wat de biechteling als boete moet doen. Zo wordt de relatie met God hersteld, die door de zonde(n) was beschadigd.

Credens

Er zijn twee soorten credensen. Ten eerste het tafeltje op het priesterkoor, waarop het 'liturgisch vaatwerk' staat dat gebruikt wordt tijdens de H. Mis (kannetjes water en wijn, de kelk etc.) Ook in de sacristie is er een credens: de ladenkast waarin de liturgische gewaden (paramenten) liggen en waarop de kleding van de priester klaar ligt voor de viering.

Crypte

Een onderaardse ruimte onder het altaar, soms met een graftombe. 'Crypte' komt uit het Grieks en betekent 'verborgen'. De meeste crypten zijn ontstaan in de Romeinse tijd of de vroege middeleeuwen. Boven de graven werd een kerk of kapel gebouwd, die later meestal werd toegewijd aan de desbetreffende heilige.

Communiebank

Tijdens de H. Mis gaan de aanwezigen naar voren om het heilig Brood (de communie) te ontvangen. Vroeger ging men dan naar de communiebank, de knielbank die staat tussen het altaar en de kerkbanken. Daar knielde je en ontving je de communie op de tong. Tegenwoordig loopt men in rijen naar voren en ontvangen de meeste mensen de communie, staande, op de hand.

Doophek

Metalen hekwerk ter afsluiting van de doopkapel. In een katholieke kerk vindt de doop van oudsher plaats in een aparte doopkapel (*baptisterium*), of anders zo dicht mogelijk bij de (westelijke) ingang. In protestantse kerken is er vaak sprake van een dooptuin: een ruimte in het midden van de kerk, met een doophek eromheen.

Doopkaars.

Elke dopeling krijgt als besluit van het doopritueel een brandende kaars. Deze is ontstoken aan de paaskaars.

Doopkapel

Afzonderlijk deel van de kerk, waar de doopvont staat. Als het een losstaand deel is van de kerk, wordt het *baptisterium* of doopkapel genoemd. Het gebouw omringt het doopvont. Als er een altaar in geplaatst is, kan de ruimte gebruikt worden als kapel (een kapel heeft niet de status van een parochiekerk).

Doopvont

Een bekken met doopwater, vaak op een voet. Soms in een aparte doopkapel. Oorspronkelijk was er een bassin in de vloer van de doopruimte: dopelingen konden worden ondergedompeld. Nu wordt er water over het hoofd gegoten, boven de doopvont.

De beelden van dood en leven zitten in de doop: ondergaan in het water en uit het water getild worden. Bij de doop krijgt de dopeling (dat kan ook een volwassene zijn) water over het hoofd gegoten en wordt het voorhoofd gezalfd met olie. Bovendien krijgt de dopeling een beetje zout op de tong. Baby's die gedoopt worden, dragen een witte doopjurk.

- Water: geeft leven. Christus is het Levende Water.
- Olie: doordringt de huid, geneest, maakt soepel, glanzend en geurig. Dat is wat Gods Geest met de dopeling doet.
- Zout: geeft iets extra's; het neemt de flauwte weg. De dopeling wordt een pittig mens.

Glas-in-loodraam

Glas-in-loodramen of gebrandschilderde ramen bestaan uit stukken glas die gekleurd of gebrandschilderd zijn en zijn gevat in loodlijsten. Ze laten veel zien. Verhalen uit de Bijbel of episodes uit de christelijke traditie. Ook zijn er ramen waarin christelijke symbolen te zien zijn; een duif, een kruis, een lelie. Soms toont een raam een afbeelding die met de naam van de kerk te maken heeft. Hoe dichter bij het (hoog)altaar, hoe rijker en groter de ramen vaak zijn.

Omdat je door glas-in-lood niet naar buiten kunt kijken, blijft de aandacht naar binnen gericht. Het licht van buiten komt wel naar binnen. De voorstellingen kunnen je aanzetten tot meditatie of gebed.

Godslamp

Vlakbij het tabernakel staat of hangt een lamp, de godslamp. Dit is een heel dikke kaars of een olielamp, die dag en nacht brandt. Ze herinnert ons aan de aanwezigheid van Christus in het heilig Brood in het tabernakel. In een donkere kerk is ze een lichtpunt dat de mensen de weg wijst en uitnodigt om het stil te maken en te bidden.

Heilig putje

In of bij de sacristie (de ruimte naast de kerk) is een klein putje. Dit komt niet uit in het riool, maar rechtstreeks in de grond. Hierin wordt water geloosd dat is gebruikt in de eucharistieviering.

Hoogaltaar

Het centrale altaar is altijd op het oosten gericht (letterlijk: georiënteerd). De zon komt op in het oosten (*oriëns*), en Christus wordt gezien als het 'Licht van de Wereld', de 'Zon der Gerechtigheid' (Johannes 8,12; Maleachi 3,20). Het altaar is het centrum van de kerk, daar gebeurt het belangrijkste tijdens de Eucharistieviering: de consecratie (brood en wijn worden Lichaam en Bloed van Christus).

Kaarsen

Tijdens een viering staan er brandende kaarsen op of bij het altaar. In veel kerken kun je een kaars branden, bijvoorbeeld bij een heiligenbeeld. Dat doe je om je gebed kracht bij te zetten, als je dankbaar bent, uit eerbied etc. Ook bij een graf wordt vaak een kaars geplaatst: een graflicht.

Kerkbanken

Vroeger stonden de mensen in de kerk, later namen ze soms hun eigen stoel mee, of ze huurden er één. In alle kerken zijn nu genoeg zitplaatsen. Soms stoelen, meestal banken. De banken staan in rijen achter elkaar. De banken hebben vaak een plank, waarop je kunt knielen (de knielbank). Vroeger hadden de banken aan de 'vrouwenkant' (links) een plankje voor een kerkboek of portemonnee, van de mannenkant (rechts) een hoedenplank onder de bank.

In sommige, nieuwere kerken staan de banken meer in een kring, of een carré-opstelling. Daar kunnen de mensen meer saamhorigheid voelen.

Kerkgebouw

Gewijd huis van God; ook wel godshuis of gebedshuis genoemd.

De kerken van voor de Tweede Wereldoorlog zijn op het oosten georiënteerd; de hoofdingang bij de toren(s) wordt westwerk genoemd. (Vergelijk de oriëntering van moskeeën: ook die is op het oosten.)

Kerken uit de 19^e eeuw:

- Waterstaatskerken.
Tussen 1824 en 1875, gebouwd met financiële steun van het ministerie van Waterstaat. Niet verbonden aan een bepaalde bouwstijl.
- Neogotiek.
Geïnspireerd op de laat-middeleeuwse gotiek. Spitsbogen, pinakels. Werd gezien als typisch katholieke bouwstijl. Reactie op de strakke, koele vormen van het classicisme met zijn uitgesproken rationele karakter.
- Neoromaans.
Gebaseerd op de 11e en 12e eeuwse Romaanse kerkarchitectuur. Halfronde bogen, kruisgewelven, tongewelven en weinig naturalistische ornamenten.

Na de Tweede Wereldoorlog was er sprake van een stijlbreuk. Geen neogotiek of neoromaans, maar modern, strak, functioneel.

Kerkhof

Een besloten gebied, aangebracht in de tuin van een kerk, waar lichamen van overleden personen worden begraven. Op sommige kerkhoven kunnen de urnen met as van gecremeerde lichamen worden bijgezet in een graf of geplaatst in een columbarium (urnenmuur). Een rooms-katholiek kerkhof bestaat uit gewijde grond.

Klokken

In de kerktoren hangt een klok. Als de klok luidt is dat een oproep om naar de kerk te komen voor gebed of de viering. De klok wordt ook bij andere gelegenheden geluid, bijvoorbeeld als er vanuit de kerk iemand begraven wordt. Sommige kerken luiden de klok als tijdens de kerkdienst het 'Onze Vader', het gebed van alle christenen, wordt gebeden. De klokken hangen ter hoogte van de galmgaten: openingen in de toren, vaak voorzien van galmborden, waardoor het geluid ver kan dragen.

Koorzolder

De plaats van het zangkoor en het orgel, meestal boven de entree van de kerk op de eerste verdieping van de toren. Het orgel is van oudsher het belangrijkste instrument in kerken. De organist zit met zijn rug naar de kerk, maar kan via een achteruitkijkspiegel alles wel precies volgen.

Kruis

In de nabijheid van het altaar staat of hangt een kruis. Het kruis is het belangrijkste symbool voor christenen en teken van verlossing: door te sterven aan het kruis heeft Jezus de zonden van de wereld op zich genomen en zo de wereld verlost. Op het kruisbeeld is de afbeelding van de lijdende Christus bevestigd. Veel christenen dragen een kruisje om de hals en hebben thuis een kruisbeeld.

Bij het begin van een viering buigen de aanwezigen voor het kruis en begroeten zo Christus (voordat ze de kerkbank ingaan).

Soms wordt een groot kruis ('processiekruis') meegedragen als de priester binnenkomt aan het begin van een eucharistieviering. Christus gaat voorop, de gelovigen volgen in zijn spoor. Soms wordt het kruis bij het begin van de viering ook bewierookt. De aanwezigen maken een kruisteken en zeggen: 'In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest'. Wie christen is, is gedoopt 'in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest'

Kruisweg

De kruisweg bestaat uit veertien afbeeldingen die vertellen over de laatste weg van Jezus, de kruisweg. Jezus werd ter dood veroordeeld door Pilatus. Hij liep de weg van de rechtbank met het kruis op zijn rug naar Golgotha, de plaats waar hij aan datzelfde kruis werd gehangen en waar hij stierf. Wanneer op Goede Vrijdag, de vrijdag voor Pasen, de kruisweg wordt gebeden, dan wordt bij elk van de veertien afbeeldingen stilgehouden om het lijden van Jezus te overdenken. Sommige kerken kennen een vijftiende statie: de verrijzenis.

Licht en donker

Pasen begint in de kerk op zaterdagavond met de paaswake (het einde van Stille Zaterdag). Het is dan donker in de kerk. Alle mensen krijgen als zij de kerk binnenkomen een kaars. De nieuwe paaskaars wordt binnengedragen en als eerste aangestoken. Het licht wordt doorgegeven aan alle

mensen in de kerk. Er komen steeds meer vlammetjes, de kerk wordt een zee van licht. Jezus wordt het 'Licht van de wereld' genoemd.

Nadat Jezus aan het kruis was gestorven (Goede Vrijdag), werd Hij op de derde dag uit de doden opgewekt. Angst, pijn, ondergang en dood hebben met donker, met de nacht te maken. Bij licht denk je aan een nieuwe dag, aan groeien, aan leven.

Licht is zo ook het symbool voor de verrijzenis, van leven na de dood. Als symbool voor Christus die verreezen is wordt in de Paasnacht de paaskaars voor het eerst aangestoken. Deze kaars krijgt een ereplaats voor in de kerk. De paaskaars herinnert ons aan Jezus die heeft gezegd: "Ik ben het Licht van de wereld." Het is het symbool voor Christus die verreezen is en laat zien dat het licht, het leven sterker is dan de dood, het donker.

Liturgische kleding

De speciale kleding die in een viering (liturgie) gedragen wordt, heet liturgische kleding. Priesters, diakens, pastoraal werkers en misdienaars dragen ieder eigen liturgische kleding.

Priesters en diakens dragen een albe (lang, wit gewaad) met een stola. De priester draagt daarover een kazuifel. De diaken draagt over de albe een dalmatiek (kazuifel met mouwen). Een pastoraal werker draagt een koormantel (vergelijkbaar met het kleed dat een kloosterling draagt).

Misdienaars hebben ook vaak een albe. Daarom heen kan als een riem een cingel (koord) worden gedragen. Ze kunnen ook een toog dragen (meestal een lang, zwart of rood gewaad) met daaroverheen een superplie (een breed, wit gewaad tot op de knie).

De liturgische kleding heeft de kleur die past bij de liturgische tijd of feest.

Liturgische kleuren

Als je naar buiten kijkt kun je aan de kleuren zien in welk jaargetijde we leven: lente, zomer, herfst of winter. De kerk kent ook een soort jaargetijde waarbij bepaalde kleuren horen: wit-rood-groen-paars (de liturgische kleuren). Deze kleuren komt terug in de kleding van de priester, diaken en misdienaar. De belangrijkste kleuren:

Wit – Feestkleur. Paastijd en Kersttijd.

Rood – Kleur van de martelaren, van het lijden. Palmzondag. Goede Vrijdag.

Groen – op alle dagen van het jaar waar geen andere kleur is voorgeschreven.

Paars – Kleur van de rouw. Vastentijd.

Middenschip

Het schip of de beuk is in de kerkenbouw de langgerekte ruimte in (meestal) west-oost richting. Aan de oostkant ligt het priesterkoor in het verlengde van het schip.

Vaak is er ook sprake van zijbeuken, uitgebouwd links en rechts van het middenschip. De kerk krijgt daardoor een kruisvorm. Eenvoudige kerken bestaan alleen uit een schip.

Narthex

Voorhal van een kerkgebouw, ook wel portaal genoemd. Soms ook 'atrium' of 'paradijs'. In de Vroege Kerk bleven tijdens de Eucharistieviering hier de gelovigen die nog niet gedoopt waren. Ook de 'penitenten' bleven hier, de boetelingen (penitentie = boete).

Orgel

Dit muziekinstrument is bijzonder geschikt voor de liturgie, omdat je er veel stemmingen mee kunt uitdrukken en omdat één persoon via dit instrument de kerk of het koor kan begeleiden met een krachtig geluid. Je kunt er zacht op spelen, of hard, feestelijk en ook droevig. Het is ook een erg mooi instrument om naar te kijken, met pijpen die via een windmechaniek geluid voortbrengen .

Paaskaars

De belangrijkste kaars is de paaskaars. In de Paasnacht wordt deze ontstoken aan het paasvuur. De gelovigen geven elkaar dit licht door met kleine kaarsen. Zo delen zij in het levende licht van Christus. Tijdens de hele paastijd (50 dagen, Van Pasen tot en met Pinksteren) staat de kaars op het altaar. Na Pinksteren wordt de paaskaars alleen in diensten van doop en rouw ontstoken.

Op de paaskaars zijn symbolen van Christus te zien zoals:

- de alfa en de omega, de eerste en de laatste letter van het Griekse alfabet;.
- vijf wierooknagels in de vorm van een kruis;

Elk jaar wordt er een nieuwe paaskaars ontstoken. Dat gebeurt in de nacht voor Pasen. Op de kaars staat het jaartal vermeld.

Preekstoel

Een preekstoel is een verhoging met daarboven een klankbord, dat de menselijke stem versterkt. Vaak is er houtsnijwerk met bijbelse afbeeldingen op aangebracht. Vanaf de preekstoel hield de voorganger de preek. De preekstoel wordt nu nog zelden gebruikt. Nu wordt meestal gepreekt vanachter de ambo.

Een preek is een soort lezing waarin een bijbelgedeelte wordt uitgelegd en toegepast op de tijd waarin we nu leven.

Priesterkoor

Ruimte rondom het altaar, waar de priesters, misdienaars en andere functionarissen tijdens de Eucharistieviering zijn. Wordt ook *presbyterium* genoemd (*presbyter* = priester).

Sacristie

Ruimte naast de kerk . Hier wordt alles bewaard wat maar nodig is voor de vieringen: liturgische kleding, Evangelieboeken, kaarsen, wierookvat etc. Het is ook de omkleedruimte voor de voorganger(s) en misdienaars.

Tabernakel

Bewaarplaats van geconsacreerde hosties. De binnenkant is wit, de buitenkant is vaak rijk versierd en is altijd van brandwerend materiaal. In het tabernakel staat de ciborie (de kelk) met de hosties.

Het woord tabernakel komt uit het Latijn: tabernaculum [tent]. Dit is een verkleiningsvorm van 'taberna' [houten hut] (vergelijk ook: taverne).

Toren

De toren is het hoogste punt van de kerk en wijst naar de hemel, Gods domein. Een toren staat voor standvastigheid, veiligheid, bescherming, kracht en fierheid. In het platte land is de kerktoren een baken en wegwijzer.

Toren: haan of kruis

Het kruis is het christelijke symbool bij uitstek. Jezus Christus, de Zoon van God, werd veroordeeld tot de kruisdood en is daarna verrezen. Christenen geloven dat Christus is gestorven, begraven, na drie dagen is verrezen en dat Hij terug op aarde zal komen. Daarom staat het kruis voor iedereen goed zichtbaar op kerktorens.

In de Bijbel staat dat Petrus, een van de vrienden van Jezus, Hem vlak voor zijn dood verraadde. Toen dat gebeurde, kraaide er een haan. De haan verwijst daarom naar Jezus' lijden en opstanding. Dit dier staat ook voor waakzaamheid en voor de strijd die christenen soms moeten voeren (de haan op de toren 'vecht' dagelijks met de wind). En: je kunt letterlijk zien vanuit welke hoek de wind waait.

Transept

In veel kerken staat tussen het schip en het koor een transept, ook wel dwarsschip of dwarsbeuk genoemd. Door dit transept ontstaat een zogenoemd Latijns kruis, de traditionele vorm van romaanse en gotische kruiskerken. (Bij een Latijns kruis is de verticale arm langer dan de horizontale, bij een Grieks kruis is het net andersom.)

Triforium

Bovenin de kerk, boven de zijbeuken, is in grote kerken een smalle gang waar je kunt lopen: het triforium. Oorspronkelijk was het triforium onderdeel van een basiliek. Toen werd het gebruikt voor handel en het voeren van discussies. (Een basiliek was namelijk eerst een publiek gebouw, later werd deze term gebruikt voor een bepaald soort kerkgebouwen.) In de vroegchristelijke basilieken mochten alleen de vrouwen in het triforium komen (ze mochten niet in de rest van de kerk). Later kenden de kerken een vrouwen- en een mannenkant (links en rechts). Vergelijk deze situatie met die in een moskee of een synagoge: daar hebben vrouwen en mannen ook aparte plaatsen.

Uurwerk

In de 13^e eeuw waren er al 'kerkklokken'. Deze klonken op vaste tijden en structureerden de dag (niemand had immers een horloge). In het midden van de 15^e eeuw kwamen de eerste klokken met wijzerplaat. De kerkklokken werden zo nog belangrijker voor het dagelijks leven. Ze gaven begin- en eindtijden aan van markten, de arbeid op het land en het openen en sluiten van de stadspoorten.

Wierook

Tijdens een Eucharistieviering wordt het Evangelie bewierookt voordat eruit voorgelezen wordt. De priester doet enkele wierookkorreltjes in het wierookvat en houdt deze boven het Evangelieboek waaruit daarna gelezen wordt. Deze bewieroking is het teken dat Christus aanwezig is als uit het Evangelie wordt gelezen. Wierook is ook het symbool voor het gebed dat naar de hemel opstijgt.

Wierook is een van de elementen in een viering die de zintuigen aanspreken: de geur. Andere zintuigen die worden aangesproken zijn gehoor (kerkklokken, zang, belletjes, stilte), zicht (kleuren,

kaarslicht, goud, edelstenen), tastzin (zalven, de hand schudden bij de vredeswens), smaak (Brood en Wijn, zout bij het doopsel).

Wijdingskruisje

Een gebouw wordt niet zomaar een kerk. Het moet gewijd worden. Door de wijding wordt een kerk van profaan (werelds) tot sacraal. Op twaalf plaatsen worden de wanden van de kerk gezalfd. Dit getal verwijst naar de twaalf apostelen, de vrienden van Jezus. Die plekken worden aangegeven door een wijdingskruisje (ook 'apostelkruisje' of 'consecratiekruisje' genoemd). De wijdingsdag werd eeuwenlang gevierd met een 'kerkmis', hier komt 'kermis' vandaan.

Wijwaterbakken

Als een gelovige de kerk binnen komt, maakt hij/zij de vingertoppen van de rechterhand nat met het wijwater en maakt hij/zij hiermee een kruisteken. Dit herinnert aan het doopsel. Een priester wijdt water tot wijwater ('gewijd water') tijdens de paaswake. Het wijwater zuivert lichaam en geest, het spoelt de slechte gevoelens weg, zoals jaloezie of haat.

In het begin van het christendom stonden er grote waterkruiken aan de ingang van de kerk. Door handen, voeten en hoofd te wassen maakte men zich 'zuiver' om het huis van God te betreden. De kruiken zijn vervangen door de wijwaterbakken bij de ingang van de kerk.

Vergelijk de reiniging bij het binnengaan van een heilige ruimte met het wassen van de voeten door de mannen die een moskee bezoeken.

Zijaltaren

Altaren aan de zijanten van het gebouw: de zijaltaren. Ze werden vaak betaald door gilden of rijke families. Zijaltaren zijn nu vooral in gebruik als plaats waar Maria of een andere heilige extra aandacht krijgt. Je kunt er dan een kaars aansteken.

Wegwijzers

Wilt u meer weten? Hieronder staan enkele suggesties voor websites en boeken

- <http://www.religieuserfgoed.nl/>
- <http://www.klap.net/religies/christendom/kerkgebouw/>
- J. Lamberts, Liturgie in 1000 woorden. Berne-Heeswijk, [zonder jaar]. (Alleen tweedehands te koop. PDF te verkrijgen via <http://www.pastoralezorg.be/cms2/uploads/image/elisabeth/Liturgie%20in%201000%20woorden.pdf>.)
- J. Trigilio & K. Brighenti, Katholicisme voor Dummies, [zonder plaats], Pearson Benelux B.V., 2006
- Kustersboek, een wegwijzer voor kusters in de Kerk van de Romeinse ritus. Centrum voor Parochiespiritualiteit, 2016. 352 pagina's, € 29,50 exclusief verzendkosten. (Bestellen via www.parochiespiritualiteit.org.)
- Richard Taylor, Symboliek in kerken en kathedralen, oorsprong en betekenis. Delft/Antwerpen, 2005.
- 6 Geloofsboekjes Altaar en lezenaar; Het kerkgebouw; Doopvont en wijwater; Kaarsen en ramen; Tabernakel en Godslamp.
Downloaden www.bisdombreda.nl →zoekfunctie →Geloofsboekjes.